

10. YILINDA BAYBURT VİLÂYETİ

SEMPOZYUMU

(17-19 Temmuz 1999)

BİRİNCİ CİLT

Sempozyumu Organize Eden Kuruluş:

BAYBURT VALİLİĞİ

Sempozyum Koordinatörü

ve

Kitabı Yayına Hazırlayan:

Prof. Dr. Rifat YILDIZ

YENİ AVRASYA YAYINLARI

Ocak 2002, Ankara

DEDE KORKUT'TA KADIN TİPİ VE GÜNÜMÜZE YANSIMASI

Arş. Gör. Mehmet ERÖL(*)

Dede Korkut Kitabı, göçebe Oğuz Türklerinin sosyal hayatlarına çeşitli yönlerden ışık tutmakta; devrinin sosyal ve kültürel yapısı üzerindeki merakları gidermektedir. Döneminin bir aynası olarak kabul ettiğimiz eserde pek çok konunun işlendiğini görüyoruz. Bunlardan biri de –temsil ettikleri sosyal değerler ve fonksiyonlar itibarıyla– "kadın tipi" olarak karşımıza çıkar.

Sağlam aile yapısına sahip olan topluluklar oturaklı cemiyetlerdir. Böyle cemiyetleri çıkmak kolay değildir. Çünkü temel sağlamdır. Aile, fırtınalı sosyal ve kültürel değişimlere dayanıklı olduğu takdirde cemiyet büyük sarsıntılara uğramaz.¹

Toplum için hayati öneme haiz aile kurumunun teşekkülünde onaylanan, beğenilen ve istenilen; bunun yanında onaylanmayan kadın tipinin bir takım özellikleri vardır.

"Hazihî'r–risaleti min kelimat–ı Oğuznâme el–meşhur bi–atalar sözü" adlı mecmuada Korkut Ata'ya atfedilen sözler ile Dede Korkut Kitabı'nda, Dedem Korkut'un pek çok konuda olduğu gibi toplum yaşayışıyla ilgili kadın tipleri hususunda da bir takım tespitleri ve tavsiyeleri vardır. Örneklerle göstereyim:

"Halayıkta ton giyersen kadın olmaz... aslın kökün bilmedüğü yirden kız almasa, uruğın turuğın tanımaduğu soya kız virmese..." Kız alıp vermede, yani aile kurarken tarafların birbirlerini iyi tanımalarını, soyun sopun sağlamlığına dikkat etmelerinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Bu gün de durum farklı değildir. Kadında aranılan nitelikler içinde soyluluk başta gelir. Onun için, "asıl ara soy ara; bulamazsan ne çare?" derler. Yine asaletin hiç-

(*) Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl.

1 Mehmet ERÖZ–Ali GÜLER, Türk Ailesi, Ankara 1998, s.40.

bir zaman değerini kaybetmeyeceğini de şöyle ifade ederler: "Asıl azmaz, bal kokmaz; kokarsa yağ kokar, onunda aslı ayrandır."

Çok konuşmak, dırdırcı olmak, dedikodu yaparak insanları birbirine düşürmek günümüzde olduğu gibi makbul görülmez, bu tip kadınlar şerrinden Allah'a sığınılır:

"Çok söyleyen karıdan dibi göçmüş göveç yeğ", "Kızıoğlanun yüzüsü kov iletür, kov getirür. İki konşu birbiriyle çekişdirür, titiz epler. Hak Taala yavuz, yüzüz, utanmaz avrat kazasından belasından beklesün, saklasun."

Asırlar önce fevkalade güçlü sezgileriyle, toplum hayatında yaşanacak değişimlere de Korkut Ata ışık tutar. Şu tespitleri oldukça manidardır: "Ataları turur iken oğullar söyleye, analar turur iken kızlar buyruğ eyleye.... Şunun gibi fakir libasını beğenmeyüp nolur bundan diyeler. Fil hortumu yener çıka... Çulha ridalar takınalar, tar bellü sıkma tavurlu gevesiler telif oluna adına göt gösteren deyeler... Kıymatluca kızıoğlanlar turur iken üç etekli altı geçlü karı avratlar gece sohbet edüp yiyüp içmeye kalp murdarlar kığırıla; söz kelecı onlarun ola...", "Gönli çeken taşra çıkagan kızlar ola ve onların her va'zına vekarına imrenüp bakagan bizler ola.", "Ol günleri görmeden söyledim ben Dede Korkut görmişçe, inanun bana Oğuz kavımı dirler. O günlere komagıl canum algıl Kaadir Tanrum"

Korkut Ata, ata sözleri ve en az bunlar kadar manidar diğer sözlerin birer hüküm niteliğinde olduğunu ve bunlara itibar edilmesi gerektiğini de şöyle vurgular: "Atalar sözü Kur'ana girmez. Ol Kur'an yanınca yalın yalın yalaşır. Atalar sözünü tutmayan yabana atılır. Ahirette tamu ehline katılır."²

Dede Korkut Kitabı'nın başlangıcında bulunan önsöz niteliğindeki bölümde, Dede Korkut'un tasvir etmiş olduğu dört kadın tipinden üçü ile hikâyelerdeki kadınlar arasında bir tezat mevcuttur.³ Bu tezatı oluşturan özellikleri vermesi; beğenilen, istenilen, makbul olan ve de olmayan kadın tipinin hususiyetlerini ortaya koyması için giriş kısmındaki "Karılar dört türlüdür" ibaresiyle başlayan tasvirlere bakalım:

"Karılar dört türlüdür. Birisi solduran sopdur. Birisi dolduran topdur. Birisi ivün taşagıdır. Birisi nice söpler isen bayagıdır. Ozan ivün taşagı oldur ki yazıdan yabandan iye bir konuk gelse, er adam ivde olmasa, ol anı yidirür içürür ağırılar azizler gönderür. Ol Aşişe Fatıma soydur. Hanum anun bebekleri yetsün. Ocağına bunçılâyın avrat gelsün. Geldük ol kim solduran sopdur: Sabadañça yirinden öri turur. Elin yüzün yumadın tokuz bazlamaş ilen bir külek yoğurt gözler, toyunça tıka basa yir elin böğrine urur aydur: Bu evi harap olası ere varaldan berü dahı karnım toymadı, yüzüm gülmedi, ayağum paşmak, yüzüm yaşmak görmedi dir. Ah nolaşdı bu öleşdi birine dahı va-

² Mustafa MİLYASOĞLU, Dede Korkut, Ankara 1991, s.22-26.

³ Mehmet KAPLAN, Tip Tahlilleri, İstanbul 1996, s. 62.

raydum, umarımdan yahşı olaıdı dir. Anun kibünün bebekleri yetmesün hanum. Ocağına bunçılavin avrat gelmesün. Geldük ol kim dolduran topdur: depininçe yerinden öri turdı, elin yüzün yumadın obanın ol uçından bu uçına bu uçından ol uçına çarpışdırdı, kov kovladı, din dinledi, öyledençe gezdi, öyleden sonra ivine geldi, gördi kim ogırı köpek yıke tana ivini birbirine katmış, tavuk kümesine sığır tamına dönmüş; konşularına çağırur ki kız Zeliha, Zübeıde, Ürüveıde, Çan Kız, Çan Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek ölmege yıtmege gitmemüş idim. Yatacak yirim yine bu harap olasııdı, nolaıdı benüm ivime bir lahza bakaıdıruz. Konşu hakkı Tanrı hakkı diıü söıler. Bunun kibünün hanun bebeklerü yetmesün, ocağına bunun kibi avrat gelmesün. Geldük ol kim niçe söılersen baıaıdı: Öte yazıdan yabaından bir odlu konuk gelse er adam ivde olsa ana dise ki: tur etmek getür yııyelüm, bu da yıısün dise, pişmiş etmeğün bakası olmaz, yıemek gerektür, avrat aııdur: Neıleıeyim bu yııkılacak ivde un yok, elek yok deve değıirmeninden gelmedi dir. Ne gelür ise benüm sağırıma gelsün diıü elin götine urur, yıönin anaru sağırsın erine döndürür. Bin söıler isen birisini koımaz, erün sözini kulağına koımaz. Ol Nuh Peıygamberün eşığı aslıdır. Andan dahi sizi hanum Allah saklasun, ocağınıza bunçılavin avrat gelmesün.⁴ (s.76–77)

"İvün taıaıı" olarak vasıflandırılan kadın bu gün de Anadolu'nun pek çok köşesinde rastlayabileceğimiz kadın tipidir. Evi yani aileıi ayakta tutan, çekip çeviren, kanaatkar, cefakar ve vefakar bir kadındır. Evdeşı olmasa bile ocağına gelen misafiri "Tanrı misafiri" mantığıyla görür ve onu ağırlar. Bu yıönüyle toplumu ayakta tutan dinamiklerin farkında ve hazmındadır. Bu tipteki kadın aile kurmada tavsiye edilir ve alkışlanır.

"Solduran sop"; bulduıkları ile yetinmeıip hep daha fazlaını isteıyen, kanaat etmesini bilmeyen, kadirşinas olmayan, evdeşine ve yuvasına sayıısız, hatta onun ölmesini kurtuluş olarak gören nankör bir kadındır. O günlerde varlığı bilinen bu tipler günümüzde de mevcuttur. Gerek çevremizde gerekse medyanın işlediğı aktüel haberlerde rastladığımız tiplerdir.

"Dolduran top"lar; işi gücü sokak gezmesi olan, dedikodu ile gün geçiren, evini barkını gözetmeyen, pasaklı tiplerdir. Kendi sorumluluklarını bilmeyip birtakım şeyleri başkalarından beklerler.

"Niçe söılesen baıaıı"lar ise laftan anlamayan evdeşinin sözüne itaat etmeyenlerdir. Bu tipler aile olmanın anlamını kavrayamamıştır. Evin ahvalini ifşa eder. Kocasını başkasının yanında küçük düşürür ve misafirperver değıildir. İvün taıaıı dışında kalan tipler makbul değıildirler ve kargışa laııktırlar.

4 Muıharrem ERGİN, Dede Korkut Kitabı I, Ankara 1989. (Bu eserden alıntı yaptıımız yerler parantez içinde sayfa numaraları verilerek gösterilmiştir)

Günümüzde de toplum içinde kadın tiplerini yansıtan, Dede Korkut'un sözlerine benzer sözler vardır: "Avrat üç türlüdür: Birisi er avradı, birisi ev avradı, birisi de zal-lanzort. Bazı avrat var, arpa unundan aş eder; bazı avrat var, gan gurudan; bazı avrat var, çul çürüden."⁵

Dede Korkut Kitabı içinde yer alan on iki hikâyenin tamamında vak'ayı gerçekleştiren "alp tipi"ndeki aslı kahramanların hepsi erkektir. Hikâyeler bunların yaşadıkları maceralar üzerine kuruludur (Kazan, Beşrek, Deli Dumrul, Uruz, Segrek, Kan Turalı... gibi). Ancak pekçok hikâyede kadın kahramanların da bazen bir anne, bazen bir eş, bazen bir kardeş olarak ön plana çıktığını görürüz. Şimdi hikâyede geçen kadın kahramanların özelliklerine bakalım.

Öncelikle kadının dış görünümüne dikkat edecek olursak; güzelliklerinin zarafetlerinin sanatsal bir dille ifade edildiğini görürüz. Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikâyesinde;

*'Berü gelgil başım bahtı ivüm tahtı
İvden çıkıp yoruyanda selvi boylum
Topuğunda sarmaşanda kara saçlum
Kurulu yaya benzer çatma kaşlum
Koşa badem sığmayan tar ağızlum
Güz almasına benzer al yanaklum*

Kavunum viregüm devlegüm." (s.79) şeklinde Dirse Han hatununa seslenir. Aynı kalıp ifadelerle yapılan kadın tasvirini Kan Turalı'nın Selcen Hatun'a seslenişinde görürüz. Bu şekildeki kadın tasviri gerek Klasik edebiyatımızda gerekse Halk edebiyatı mahsullerimizde işlenile gelmiştir. Yine hikâyelerin pekçok yerinde kadının özellikleri kalıplaşmış olarak karşımıza çıkar. "Görklü gelin, ağça yüzlü kızum gelinum, kaza benzer kızı gelini, ağca yüzlü görklüm, ağça yüzlü ana, ağ pürçeklü ana... vb."

Pekçok tarihi metinlerde işaret edildiği gibi Türk kadını devlet yönetiminde dahi söz sahibidir. Hikâyelerde de kadınlar söz sahibidirler ve tek başlarına bazı kararlar alabilmektedirler. Hangimizin âile yapısında böyle bir yapı yoktur ki....

Dirse Han çocuğu olmamasından dolayı kızgınlıkla evine geldiği zaman hatunu, Oğuz beylerini çağırarak bir toylu düzenlemesini, açları doyurmasını, çıplakları donatmasını ve bir ağzı dualının alkışıyla çocuk sahibi olabileceklerini söyler. "Dirse Han dişi ehlinün söziyle toylu eyledi hacet diledi." S:81

⁵ Mehmet ERÖZ, a.g.e., s.19

Kadının bu yönünü ortaya koyan bir başka örnek de şudur: Begil oğlu Emren hikâyesinde, Begil Oğuz'a asi olduğunu ve Gürcistan'a gideceğini söylediğinde hatunu ona: "Yigidim big yigidüm, padişahlar Tanrı'nun kölgesidir, padişahına asi olanun işi rast gelmez, aru könlüde pas olsa şarap açar. Sen gideli hanum arkıru yatan ala taglarun avlanmamışdur, ava bingil könlün açılısun."(s.218) demesiyle Begil ava çıkar.

Oğullarının ilk avı, ilk uğraşları gibi durumlarda kadınlar tek başlarına toy düzenleyerek onları karşılarlar: "Dirse Hanun hatunu oğlançuşımın ilk avidir diyü attan aygır, deveden bugra, koğundan koç kırdurdu. Kanlu Oğuz biglerin toplayayım" (s.86) der. Aynı davranış Kazan Bey Oğlu Uruz'un tutsaklığını anlatan hikâyede de söz konusudur.

Hikâyelerin pek çoğunda kadınlar ulvî annelik duygularıyla ön plana çıkarlar. Günün cemiyet şartları çocuk sahibi olmayı zorunlu kılmaktadır. "Oğlu kızı olmayanı Tanrı Taala kargaııpdur, biz dahi kargarız" anlayışı topluma hakimdir. Oğul sahibi olmak bir kıvanç sebebidir, ancak kız çocuğu da göz ardı edilmez. Böyle bir ortamda, anne çocuğuna aşırı düşkündür. Onu korur, kollar, gözetir, üzerine titrer. Bu aşırı düşkünlük ona namusunu çiğnetmeyi bile düşündürür. Zor kazanılmış bir evlat için yapılması mümkün olmayan şeyler başarılır.

İlk hikâye olan Dirse Han oğlu Boğaç Han hikâyesinde annelik duygusu ön plandadır. Oğlunun Dirse Hanın yanında olmadığını farkeden kadının kara bağırsarı, bütün yüreği yerinden oynar, kara kıyına gözleri kan yaş dolar. Tehlikeyi sezince ve eşine oğlunu soran ananın duygularını kendinden dinleyelim:

*'Karanu dünnde bulduğum oğul kanı
Çıksun benim görür gözüm a Dirse Han yaman seğrir
Kesilsün oğlan emen süd tamarum yaman sızlar
Saru yılan sokmadın ağca tenüm kalkıp şişer
Yalunuzça oğul görünmez bağrum yanar.'* (s.86-87)

Boşu uzun Burla Hatun da avdan dönen eşi Kazan'ın yanında oğlu Uruz'u göremeyince benzer sözlerle çektiği acıyı dile getirir:

*'Oğul oğul ay oğul
Ortacum oğul
Karşu yatan kara tağum yükseği oğul
Karanguluca gözlerüm aydını oğul
Sam yılleri esmedin Kazan kulağum cınlar
Sarımsak otın yimedın Karan içüm göyünür
Soru yılan sokmadın ağca tenüm kalkar şişer*

Kurmuşça göksümdе südüм oynar

Yolunuzça oğul görünmez bağrum yanar." (s.164)

Dirse Han'ın hatunu, kırk namerdin oğlunun sağ olduğunu bildirmesine rağmen annelik duygusundan doğan bir sezgiyle Kazılık Dağı'na gelir ve yaralı oğlunu bulur, oğluyla haberleşir. Oğlu Boz atlı Hızır'ın söylediklerini anlatır. Bunun üzerine: "...oğlanın anası emceğin bir sıklı südi gelmedi, iki sıklı südi gelmedi, üçinçide kendüye zarb eyledi, katı toldı, sıklı süd ile kan karışık geldi. Tağ çiçeğiyle südi oğlanın yarasına urdılar." (s.90)

İnsanın biyolojik yapısı belli yaştan sonra birtakım faaliyetlerini kaybeder. Yaşlı bir kadından süt getirten şey, oğula duşulan derin sevgi ve şefkat olsa gerek.

Hikâyelerde kadın, aile olmanın bilincinde ve sorumluluğundadır. Babadan sonra aile ocağını söndürmeyecek olan erkek evlattır. Bu şuur ve sevgi, oğullarını ölüme atmamak için babalarının esir olduğu gerçeğini anaya saklattırır.

Kazılık Koca Oğlu Yigenek hikâyesinde, Yigenek'ten babasının tutsak olduğu saklanmıştır. Yine babasının esir düşen Kazan olduğunu öğrenen Uruz'a, anası Burla Hatun, bunu saklamasının sebebini içtenlikle şöyle ifade eder: "Oğul baban sağdur amma söylemeğe korharidüm, anun için sana diyemezidim, canım oğul." (s.239)

Duha Koca oğlu Deli Dumrul'da diğer hikâyelerdeki ana karakterine uymadığı görülür. Deli Dumrul canına karşılık anasından can istediğinde; anası bütün mal varlığını verebileceğini, ancak;

Yaman yire vammışsın varabilmen

Dünya şirin can aziz"

Canımı kıyabilmem bellü bilgil." (s.182) diyerek canını veremeyeceğini söyler. Bu tavrın hikâyenin kurgusu içinde değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü ileride değinileceği üzere, daha sonra gelişecek olayda Türk ailesinin mantığını kavramamıza yardımcı olacaktır.

Tipleri yaratan, toplumun içinde yaşadığı reel şartlardır. Hayvan sürüleri ve akıncılık ile geçinen göçebe toplumu, kuvvetli insan tipini zaruri kılar. Zira, burada vahşi hayvan veya düşman beklenmedik bir anda insanın karşısına çıkarır.⁶

Dede Korkut hikâyelerindeki kadınlar tıpkı erkekler gibi asil ve yiğittirler. Onlar da erkekler kadar bedenen güçlü ve savaşa hazırdırlar. Bu yönleriyle "alp" tipine yaklaşırlar. Kimi zaman analık duygusuyla, kimi zaman da eşini korumak için düşmanla çarpışırlar.

⁶ Mehmet KAPLAN, a.g.e., s. 55.

Bir annenin oğlunu kurtarmak için düşmanla ölümü pahasına vuruşabileceği gerçeği şu şekilde karşımıza çıkar. Uruz'un Tutsak Olduğu hikâyede Boynu uzun Burla Hatun eşi Kazan'ın yanında oğlunu göremeyince; eğer oğlu kafire tutsak olduysa, onu her ne pahasına olursa olsun kurtaracağını:

*'Azgun dînlü kafirlere
Bir oğul tutdurdun ise diğil mana,
Han babamun yanına ben varayın
Ağır leşker bol hazine alayın
Paralanıp kazılık atımdan inmeyinçe
Yinüm ile alca kanum silmeyinçe
Kol but olup yir yüzine düşmeyinçe
Yalunuz oğul haberin almayınça
Kafir yollarından dönmeysin.'* (s.165)

mısralarıyla dile getirir. Aynı davranış tarzı Boğaç Han hikâyesinde oğlu av dönüşünde gelmeyen kadında görülür. (s.87)

Kadını alp tipine yaklaştıran, onu savaşçı olmağa zorlayan yalnızca analık duygusu değildir. Toplumun istekleri de yiğit, bahadır olmağa zorlar onu. Kam Püre oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde Beyrek, Kanlı Koca oğlu Kan Turalı hikâyesinde de Kan Turalı evlenmek istedikleri kızların özelliklerinin babalarına aynı ifadelerle tasvir ederler: "Baba mana bir kız alivir kim men yirümden turmadın ol turmah gerek, men karakoç atuma binmedin ol binmek gerek, men karımuma varmadın ol mana baş getürmek gerek..." (s.124)

Bu tipteki kadınların kahramanlık özellikleri sadece fikriyatta kalmaz aksiyona da dönüşür. Boynu uzun Burla Hatun ve Sarı Donlu Selcen Hatun'un eşlerine savaşarak yardım eden aksiyoner yönleri vardır. Banu Çiçek de Beyrek kadar savaşçı olduğu için aksiyonerdir. Bu yönleriyle ön plana çıkan bu üç kadının mücadeleleri şu sahnelerde ortaya çıkar:

Beşik kertmesi olan Beyrek ile Banu Çiçek karşılaştıklarında kız kimliğini gizler. Ok atışirlar, at koştururlar, güreşirler. Beyrek, özellikle güreşirken zorlansa da mücadeleşi kazanır. Banu Çiçek bütün bu olanlardan sonra kimliğini açıklar. Kız, böyle davranak beşik kertme nişanlılıktan doğan zorunlulukla değil, kendindeki hünerler ve üstün özellikler sayesinde Beyrek'in kendisine bağlanmasını ister.

Banu Çiçek, düğün günü esir düşen sevgilisi Beşrek'i on altı yıl bekler. Kendi kararı dışında, ağabeyi Deli Karçar'ın bir sözüyle, yalan haber getiren Yalancıoğlu Yaltacuk ile düğünü kurulur. Beşrek'in kurtularak gelmesini ile düğün bozulur. Banu Çiçek Beşrek'in parmağına taktığı yüzüğü çıkarmamıştır.

Özetlediğimiz bu macerada; Banu Çiçeğin yiğitliğini, büyüklerle karşı itaatkarlığını, vefalılığını ve gururluluğunu belirgin şekilde görmekteyiz.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması hikâyesinde Beşrek beşi Kazan'ın evdeşi Bayu uzun Burla Hatun, savaşma kabiliyetinin yanında iffetiyle de ön plana çıkan bir kadındır. Şekli Melik komutasındaki kafirler ava çıkan Kazan'ın evini yağmalarlar. Ak pürçekli anasını, kadını Burla Hatun'u ve oğlu Uruz'u maiyetleriyle birlikte esir ederler. Kafirler Kazan'a hayf eylemek için Burla Hatun'a "sağrak sürdürmek" isterler. Kırk ince belli kız bir ağızdan Burla Hatun olduğunu söyleyince onu seçemezler. Kafirler bu kez oğlu Uruz'u çengele asmağı, etinden kara kavurma yapmağı ve kadınlara yedirmeğı düşünürler. Böylece etten yemeyenin Burla Hatun olacağı ortaya çıkacaktır. Bunun üzerine anası oğluna kafirlerin yapmağı düşündükleri şeyleri anlatır ve akıl sorar: "... Senün etünden ogul yiyeğin mi, yohsa sası dinlü kafirin döşeğine gireğin mi, ağın Kazan'un namusını sındurayın mı, niçideğin oğul heyl!"

Uruz: "Ağzın kurusun ana, dilün çürisün ana, ana hakkı Tanrı hakkı degülmiseydi kalkubanı yirümden turaşidüm, yakan ile boğazından tutayidüm, kaba ökçem altına salaşidim, ağ yüzünü kara yire depeşidim, ağzın ile burnundan kan şorladaşidim, can tatlısun sana gösdereşidim, bu ne sözdür. Sakın kadın ana menüm üzerime gelmeyesin, menüm için ağlamayasın; ko beni kadın ana çengele ursunlar, ko etümden çekşünler, kara kavurma itsünler, kırk big kızınun önüne iletsünler, onlar bir yidüğünde sen iki yigil, seni kafirler bilmesünler, tuymasunlar, tâ kim sası dinlü kafirin döşeğine varmayasın, sağrağın sürmeyesin, atam Kazan namusunu sımayasın sakın"(s.107) diyerek cevap verir...

Burla Hatun burada takdire şayan bir namus mücadelesi verir. Kadının iffet anlayışı, hiçbir ananın yapamayacağı, oğlunun etini yemekle sınıanır. Ancak Türk'ün namusu akla gelebilecek her şeyin üstünde tutulur.

Uruz'un Tutsak olduğu dördüncü hikâyede de Burla hatun sahnededir. Kafirle çarpışan Kazan yaralı olduğu için karısını tanıyamaz. Burla, bir dizi övgü dolu sözlerle Kazanı cesaretlendirir. "Çal kılıcın yetdüm Kazan" (s.176) diyerek düşmana hücum eder. Bu, savaşta bile eşinin yanında olan bir kadın tipi örneğidir.

Eşi için savaşarak alp kadın tipine yaklaşan bir diğer kahraman da Kanlı koca oğlu Kan Turalı hikâyesindeki Selcen Hatun'dur. Kan Turalı, tekfurun kızı Sarı Donlu Selcen hatunu bir dizi engelden sonra alır. Tekfur kızını verdiği pişman olur, arkalarından kızını geri almak için adamlarını gönderir. Bu sırada kız, uşşayan Kan Turalı'yı ko-

rumak için nöbete durmuştur. Babasının askerleri gelirken Kan Turalı'yu uyandırır. "Big yiğit, baş esen olsa börk bulunmaz mı olur" (s.191) diyerek kendisini ölüme attığını ifade eder. Birlikte düşmanla kapışırlar. Kız yaralanan Kan Turalı'ya yardıma koşar, düşman basılır. Yolda Kan Turalı, gün gelip Selcen'in kendisine yardım edişini başkalarına anlatacağı endişesine kapılır. Bunu söylediğinde Selcen şu cevabı verir :

'Big yiğit

Öginür ise er öğinsün aslandır

Öginmeklik avratlara büftandır

Öginmek ile avrat er olmaz...' (s.197)

Bunlar da Kan Turalı'ya kâr etmez. Selcen'i öldürmek ister. Bu durumu çözmek için kız ok ve kılıç ile meydan okur. Kan Turalı'nın yol vermesiyle kız temrensiz bir ok atar. Kan Turalı'nın akli başına gelir ve barışırlar.

Selcen Hatun bir tekfur kızı olmasına rağmen bunu hissettirmez. Diğer yiğit kadın tipleriyle aynı özellikleri taşır. Aynı zamanda kadınların öğünmesinin ayıp olduğunu ortaya koyar.

Toplumumuzda evlenecek olan kadın ve erkeğin birbirine denk olması gerektiği düşüncesi yaygındır. "Davul bile dengi dengine" sözü de buradan gelir. Banu Çiçek'in Beyrek ile, Selcen Hatun'un Kan Turalı ile evlenmesindeki mantık budur. Üstün özellikleri olan iki kız yine üstün özelliklere sahip erkeklerle evlenir. Beyrek ve Kan Turalı bahadırılıkları yanında güzellik ve kemal iyesi oldukları için Oğuz içinde yüzü örtülü gezen dört kişiden ikisidirler.

Evdeşi uğruna ölümü göze alan bir diğer kadın da Deli Dumrul'un karısıdır. Ancak o, canını savaş meydanlarında değil, kocasının can borcu karşılığında ortaya koyar. Yukarıda da değindiğimiz gibi Deli Dumrul'un anası ve babası canlarını oğulları için vermezler. Burada ana diğer hikâyelerdeki ana tipleriyle uyum göstermez. Ondaki beklenen asil davranış oğlu için can vermek olacaktır. Bütün hikâyelerdeki ana tipinden hareketle Deli Dumrul'un anasının tasvip edilmez bir tip olduğunu düşünebiliriz. Ancak onun böyle davranması sonucu karşımıza "ideal eş"i bir başka yönüyle temsil eden bir kadın tipi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla buradaki ana tipinin hikâye kurgusu içinde algılanması gerektiği kanaatindeyiz.

Hikâyede Deli Dumrul vedalaşmak için karısının yanına gelir ve durumu karısına anlatır. Bütün mal varlığını karısına bıraktığını ve gönlü kimi severse ona varmasını ister. Karısı bunun üzerine:

'Karşu yatan kara tağları
Senden sonra men neylerem
Yâylar olsam menüm gorum olsun
Sovuk sovuq suların i er olsam menüm kanum olsun
Altun akçan harçayur olsam menüm kefenüm olsun
Tavla tavla şahbaz atun
Biner olsam menüm tabutum olsun
Senden sonra bir yiğidi
Sevüp varsam bile yatsam
Ala yılan olup meni soksun
Senün ol muhannet anan baban
Bir canda ne varki sana kıyamamışlar
Ars tanığ olsun, kürsi tanığ olsun
Yir tanığ olsun, gök tanığ olsun
Kadır Tanrı tanığ olsun

Menüm canum senün canuna kurban olsun"(s.183) diye cevap verir. Bunun üzerine Deli Dumrul Tanrıya  alvarır ve karısıyla birlikte canlarını almasını ister. Yakarış Tanrının hoşuna gider, canlarını bağışlar. Ana ve babasının canlarını alır.

Hikâyelerde, kadınların eşlerine duydukları sevgi ve bağlılık kalıplaşmış bir ifadeyle verilir. "Göz açuban gördüğüm K n l vir p sevdiğ m." (s.131) Basit fakat doğal olan bu ifade "ilk g r şte aŐk"ı hatırlattığı gibi, hayat boyu s recek bir beraberliği de ortaya koyar. Bu s zleri s yleyen kadın bir  m r kocasının yanında olacaktır.

Kız kardeş tipi Be rek hik yesinde karışımıza çıkar. Tutsaklıktan kurtularak obasına gelen Be rek, Ozan kılığında kız kardeŐiyle s yleŐir. K çük kız kardeŐi ağabeyi-ne  zlemine Ő yle dile getirir:

Çalma ozan ayıtma ozan
Karaluça men kızun nesine gerek ozan
Karşu yatan kara tağı sorar olsan
Ağam Beyreg n yaylasıydı
Ağam Beyrek gideli yaylarum yok
Sovuk sovuq sularını sorar olsan
Ağam Beyreg n i idiydi
Ağam Beyrek gideli i er m yok

.....
Karşu yatan kara tağım yıkılıptur
Ozan senün haberün yok
Kölgelice kaba ağacum kesilüpdür
Ozan senün haberün yok
Dünyelikde bir kardeşim alınupdur
Ozan senün haberün yok (s.139-140)

Aile fertleri birbirlerine sevgi ve saygıyla bağlıdırlar. Beyrek'in tutsaklığı diğer aile fertlerine olduğu gibi kız kardeşlere de dünyayı zindan eder, onları yasa boğar.

Hikâyeler içinde ana, sevgili (eş), kardeş olarak olumlu taraflarıyla geçen kadın tipinin tersine Beyrek hikâyesinde rastlarız. Ozan kılığındaki Beyrek, evlenecek kızı oğnaması için ortaya çağırdığında Banu Çiçek'in yerine çıkan Kısırca Yinge'ye:

* And içmişem kısır kıstrağa bindüğüm yok
Binübeni kazavata varduğum yok
Öküz arında sarvanlar sana bakar
Buldur buldur gözlerinün yaşı akar
Sen anların yanına vargil
Muradını anlar virür bellü bilgil" (s.146) der.

Yine gelinin yerine ortaya oğnamaya çıkan boğazca Fatma'ya da:

* And içeyüm bu kez boğaz kıstrağa bindüğüm yok
Binübeni kazavata varduğum yok
İvinüz ardı dereçük değül miydi
İtinüz adı Barak değül miydi
Senün adın kırk oynaslu Boğazca Fatma değül miydi

Dahı aybun açaram bellü bilgil" (s.147) şeklinde hitap etmiştir.

Beyrek'in sözlerinden adı geçen bu iki kadının tasvip edilmeyen tipler olduğunu anlamaktayız.

Göçebelik şartlarının ortaya çıkardığı mücadelecî, savaşçı kadın tipi, yerleşik hayata geçişin bir gereği olarak ortadan kalkmıştır. Mücadele, artık ağırlaşan ve kompleks hale gelen sosyal ve iktisadi hayatı yaşama, ayakta kalabilme üzerinedir. Türk kadını analık görevini eskisi gibi yerine getirir. Sağlam temeller üzerine kurulmuş aile içinde erkeğine saygıyı yitirmez. Hayatı birlikte sirtlar.

Türk'ün düşünce yapısı kadın ile erkeği birbirinden ayırmaz. Kainatı idrak ve ifade ettiği dilinde de Türk, insanı kadınıyla erkeğiyle bir bütün olarak algılamış, – diğer pek çok milletin bu iki unsuru birbirinden ayırmasına karşın – kadını erkekten ayırmamıştır (Üçüncü şahısları ifade ettiğimiz zamirler, umumiyetle diğer milletlerin dilinde erkeklik – dişilik şeklinde ayrı ayrı zamirlerle ifade edilirken Türk dilinde tek zamirle ifade edilir). Türk insanı, hayatının hiçbir devresinde kız çocuğu sahibi olmayı zillet olarak görmemiş; aksine Paş Paçen Beş'de gördüğümüz üzere bir kız çocuğu vermesi için Tanrı'ya şakarmıştır.

Böyle bir düşünce yapısının hakim olduğu ortama doğan Türk kadınları, tarih boyunca gayet serbest oldukları halde son derece iffetli, namuslu, erdemliydiler. Aile ocağına, eşine ve çocuklarına da aynı derecede bağlıydılar ve öyle de olageldiler.